

Pavel Dobrila

POVEZOVANJE SLOVENSKE MLADINE V PROTIFAŠISTIČNO FRONTO V LETIH 1936—1941*

Problematika zблиževanja oziroma povezovanja mladine, ne glede na strankarsko in svetovnonazorsko pripadnost v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno, je neločljivo povezana s splošnim političnim, gospodarskim in družbenim razvojem v Sloveniji nasploh. Tako nam ga namreč predstavlja tudi naslednja trditev, ki sicer obravnava le študentsko gibanje, bolj ali manj pa jo je možno razširiti na vse mladinsko gibanje le z manjšimi pridržki in razlikami: da pomeni v veliki meri tedanje slovensko politično življenje v malem.¹ V tedanjem razmerju sil tradicionalnih meščanskih strank ter predvsem v delovanju ilegalne KPJ je mladinsko gibanje ne le odsev strankarskih stremljenj, marveč živ organizem ter kazalo problemov in interesov mladine.

Izhodišče tega prikaza je delovanje KPJ oziroma njene mladinske organizacije SKOJ za pridobivanje vpliva na slovensko mladino in ostvaritev njenih zahtev. Tako sta se v luči problema taktike KPJ in SKOJ v Jugoslaviji v zadnjih letih pred vojno mladinsko vprašanje in organizacija njegovega gibanja zastavljala v okviru osnovnih ideoloških vprašanj mednarodnega delavskega gibanja. Ob dilemi, kako to gibanje — v sestavi raznovrstno po značaju in usmerjenosti — kanalizirati in voditi v danih političnih razmerah, ga je vodstvo KPJ in SKOJ začelo obravnavati tudi kot del splošnih prizadevanj kominterne, da zajame vse dele ljudskih množic, ki morejo najti stične točke s KP v boju proti rastoči nevarnosti fašizma in nacizma. Čeprav je zametke te smeri razvoja zaslediti v uvodnikih moskovske Pravde že sredi leta 1932,² namreč ustanovitev enotne fronte komunistov, socialnih demokratov, krščanskih in politično neopredeljenih delavcev prav v nemškem primeru, ko začenja nacionalsocializem svoj končni pohod, se je ljudska fronta kot organizacijska oblika boja proti fašizmu začela širše razraščati šele sredi tridesetih let. Sicer prihaja v Sloveniji v obdobju po uvedbi oktroirane ustave že v letih 1931—33 do sodelovanja svetovnonazorsko in po strankarski pripadnosti različnih mladinskih skupin predvsem v boju za slovenske zahteve, proti diktaturi, kar velja

* Referat na posvetovanju Protifašistično gibanje mladine Jugoslavije 1936—1941, ki je bilo 25. in 26. septembra 1969 v Bihacu.

¹ Slavko Kremenšek, Za enotno in demokratično študentsko fronto. Zbornik razprav in obravnav znanstvenega posvetovanja ob 50. obletnici oktobrske revolucije in ob 30. obletnici ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1967, stran 213.

² Metod Mikuž Svet med vojnama, str. 145.

v glavnem za študentovsko gibanje na ljubljanski univerzi,³ vendar je močnejši porast tega sodelovanja možno ugotoviti nekaj let pozneje. Večji del zaslug za to gre spoznanju dela tedanjega vodstva KPJ, da je potrebno preiti iz dela v centrih v tujini, na teren — v domovino;⁴ to bi naj izključevalo porajanje protislovij in usmerilo delo partije v osnovanje enotne fronte delavcev in nato širše ljudske fronte. Tako je od leta 1934 možno ugotoviti nove smeri delovanja KPJ in SKOJ, ki so pogojene že od 1931 dalje. Če se je SKOJ med diktaturo eksponiral z abstraktnimi gesli in pozivi na oboroženo vstajo za sovjetsko oblast v za to povsem neprimernem jugoslovanskem političnem položaju, je po njej preokrenil svoj boj v stvarno, realistično izkoriščanje možnosti boja mladine proti zniževanju mezd, proti razpuščanju in fašiziranju mladinskih organizacij itd.

Nove smernice za organizacijo mladinskega gibanja na širši osnovi sta dala IV. državna konferenca SKOJ septembra 1935 (tedaj je bil zaključen proces obnavljanja SKOJ po razbitju med diktaturo) in VI. kongres Komunistične mladinske internacionale (KMI) v Moskvi septembra-oktobra 1935. Vsekakor je njegov pomen enkratni, ker je njegov vpliv na spremembe v domovini neposreden. Pri tem je najbolj upoštevati referat tedanjega sekretarja SKOJ Borisa Kidriča — prav gotovo izhaja iz pogojenosti in posebnosti jugoslovanskih in slovenskih razmer — ki je podrobno načrtoval osnutek, kako začeti usmerjati mladino v boj proti fašizmu. Pri tem si je postavil tri poglobitvene naloge: SKOJ je potrebno iz ozke, maloštevilne organizacije spremeniti v organizacijo, ki se bo uveljavljala v sindikatih in množičnih legalnih organizacijah, se v njih utrdila in jih navznoter izgradila, mladino v njih — boreč se za njene interese — pa pridobila za idejo fronte mlade generacije.⁵ Pri tem mora ustvariti tudi skupno fronto nacionalno zatirane in celotne protifašistične mladine, predvsem pa mora vso to mladino, ki se bojuje, vzgajati v duhu marksizma in leninizma. Tako je osnutek Borisa Kidriča,⁶ zgledujoč se po težah glavnega referata Dimitrova s VII. kongresa kominterne v Moskvi nekaj tednov prej, ustvaril osnove oblikam protifašističnega mladinskega gibanja v Sloveniji, ki ga je vodila KPJ in ki ga je možno slediti vse do začetka vojne. Temelji na željah in stremljenjih novega vodstva KPJ, predvsem Tita, ki si je prizadeval za delo v domovini, neposredno se opirajoče na množice, in si na poti za ta cilj hkrati tudi prizadeval, da bi se mogel iztrgati iz neposredne kontrole kominternskega aparata.⁷ Zato je bila stalna skrb vodstva KPJ, kako bo SKOJ uresničeval duha VI. KMI.⁸ Njegovo prizadevanje se je v jugoslovanskem merilu začinjalo uresničevati, ko je Tito v letu 1937 — do decembra mu je to tudi uspelo — vzpostavil centralno mladinsko komisijo pri CK KPJ na čelu z Ivom-Lolo Ribarjem, katere naloga je bila začeti stvarno uveljaviti osnutek Romiča s VI. kongresa KMI (Boris Kidrič je to ilegalno ime uporabljal med VI. kongresom KMI).

Težnja po novi politični smeri v Sloveniji se je izražala že v delu novega pokrajinskega vodstva obnovljenega SKOJ. Na sestanku, ki je bil junija 1935

³ Slavko Kremenšek, Študentska društva na ljubljanski univerzi (1919—1941) in njihov politični položaj. Tipkopis v Arhivu CK ZKS (dalje navajam Kremenšek, Študentska društva), stran 43.

⁴ Miha Marinko, Zapiski k zgodovini KPS. Komunist, 7. marca 1969.

⁵ Antifašistično mladinsko gibanje. Naši razgledi, 17. oktobra 1959.

⁶ Prav tam.

⁷ Glej opombo 4.

⁸ Pero Damjanović, Tito na čelu partije, stran 53.

v Ljubljani,⁹ so odločili, da se mora SKOJ predvsem utrditi, razširiti in povežati z drugo delovno mladino ter vso napredno mladino pridobivati ne glede na politično prepričanje za boj na podlagi skupnih stališč za mir, demokracijo, kruh in svobodo. V ta namen je KP SKOJ za Slovenijo sklenil začeti izdajati list Mlada pota. Mladino je skušal zbrati na podlagi boja proti fašizmu, za demokratske pravice, za svobodno združevanje v svobodne mladinske organizacije. Prek njega je bila možna legalna zveza med skojevskimi komiteji in simpatizerskimi skupinami; široka kolporterska mreža pa je bila dejansko legalizirana organizacija napredne mladine. Na ta način mu je uspelo vzpostaviti stik in se povezati z delavsko mladino v razrednih sindikatih, krščanskosocialističnih (JSZ) in nacionalističnih sindikatih, pri Gozdovniški ligi slovenskih skavtov, z Akademsko krščansko zajednico mladih ljudi (YMCA) in Zvezo kmečkih fantov in deklet (ZKFD) — organizacijo liberalne stranke za kmečko mladino.¹⁰ List je začel izhajati novembra 1935, junija 1936 pa je zaradi vdora v organizacijo prenehal. Njegov uspeh je bil v tem, da je v kratkem obdobju pol leta zbral in oblikoval nova jedra napredne slovenske mladine. V tem času nekaterih neuspehov levičarjev in komunistov v Sloveniji¹¹ je zabeležil, poleg tega še v obdobju, ki je minilo v znamenju nejasnosti znotraj KPJ in SKOJ (razpust!) ter v njenem odnosu do kominterne, že večje uspehe v delovanju mladinskega gibanja. Pravzaprav je očitno, da je na začetku novega taktiziranja uspeval SKOJ v javnem življenju tam in tedaj, kjer je neposredno držal v rokah pobude za nove akcije, kjer pa je šele skušal prodreti, je naletel na močnejšo protiofenzivo.¹² Prav ob bojih za prevlado v študentskih organizacijah je napovedoval klerikalni tabor, da bo odslej v javnem življenju na univerzi in izven nje prišla v poštev — ob porazih nacionalistov — le katoliška in marksistična fronta.¹³

V tem času se je na mednarodnem prizorišču začel spopad v Španiji; ob njem je prišlo do širše zasnovanih akcij, katerih namen je bil voditi boj za mir proti vojni in fašizmu, zoper fašistične struje in pojave doma. Poletje 1936 je tako minilo v znamenju prizadevanj, da bi v duhu KMI o ustanovitvi enotne fronte mladine vsega sveta organizirali mirovni mladinski kongres v Ženevi.¹⁴ Doma je namen levičarskih študentov naletel na odpor klerikalne, pa tudi nacionalistične mladine; sprva so se oboji sicer udeležili priprav in vstopili v iniciativni odbor za mirovno propagando med Slovenci in izbor delegacije, toda zaradi njihovega izstopa je akcija propadla¹⁵ in noben slovenski delegat ni šel v Ženevo. Veliko važnejša je bila sama mirovna akcija in zborovanja ob tej priliki, ki jih je vodilo študentsko levičarsko društvo Mladi Triglav. Po večjih slovenskih krajih so bili organizirani pripravljalni odbori za mirovni kongres, v katerih so bile zastopane poleg študentov tudi razne druge mladinske organizacije. Posebno v Mariboru so bili ti sestanki in srečanja uspešni; v pripravljalnem odboru za organizacijo mirovnih proslav v Mariboru je bilo

⁹ Spomini Lojzeta Ocepka, Kratek pregled SKOJ. Arhiv CK ZKS.

¹⁰ Glej opombo 5.

¹¹ Prepovedan je bil (pozimi 1936) Akademski glas; poleti 1936 razpuščen Mladi Triglav zaradi svoje levičarske dejavnosti; v Akademski akciji za spopointev univerze pa so na volitvah na občnem zboru maja 1936 zmagali s precejšnjim naskokom pred levičarji-komunisti in nacionalisti klerikalni kandidati.

¹² Prav tam.

¹³ Kremenšek, Studentska društva, stran 92.

¹⁴ Kremenšek, Studentska društva, stran 98.

¹⁵ Prav tam.

zastopanih 25 različnih mladinskih društev in organizacij; same proslave pa se je udeležilo okoli 2000 mladincev.¹⁶ Ta dejavnost Mladega Triglava je bila povod oblastem za razpust društva in njegov naslednik je decembra 1936 postal Slovenski klub z glasilom »1551«; ne glede na njegov sprva radikalno samo slovenski program¹⁷ je postal v naslednjih letih s skupino komunistov znotraj kluba najnaprednejše študentsko društvo, v bistvu oporišče SKOJ. Čeprav je že v začetku nekaj članov kluba zahtevalo, da v interesu kluba, da ga ne bi razpustili kot Mladi Triglav, izločijo maloštevilne člane kluba - skojevce, so simpatizerji predlog zavrnil.¹⁸

Problematika pridobivanja mladine se je najizraziteje pokazala pri študentih. Tu je šlo tudi najtežje z ozirom na režimske organizacije na univerzi, toda vsak uspeh je tudi veliko veljal. Če je mirovno gibanje v letu 1937 stagniralo, pa še ne pomeni, da bi delo na univerzi zamrlo. Nasprotno, po ustanovitvi KPS aprila 1937 je bila partijska konferenca na univerzi, ki je prek ilegalnega glasila Slovenski študent¹⁹ razglasila, da hoče slovenska akademska mladina združitev razkosanega slovenskega naroda, osvoboditev izpod fašističnega jarma, zato se med drugim bori tudi proti fašizmu in ogrožanju slovenskega naroda od strani nemškega in italijanskega imperializma. Tako je v programu spretno povezala prizadevanja za izboljšanje položaja slovenske univerze s splošnim političnim bojem slovenskega naroda za njegovo osvoboditev. Prav v tem je bil njegov poseben pomen.

V času bližajoče se nevarnosti nemškega nacizma, ki je z »anšlusom« prištal na jugoslovanskih mejah, je prišlo do silovitega odgovora slovenske mladine. Prirejati je začela tako imenovane narodnoobrambne akcije - tabore, za katere je našla neposredno spodbudo v delovnih taborih napredne ženske mladine. Prve pobude so prišle iz vrst akademskega društva Dom visokošolk že leta 1936, akcije pa so začele prirejati v letu 1937. Pri tem je šlo za to, da je akademska mladina odšla na deželo in v pomoči pri vsakdanjem delu, v zdravstveni vzgoji otrok in s prosvetljevanjem s knjigo v roki na najbolj primeren način navezala stik z malim človekom. Prvi delovni tabor je bil organiziran leta 1937 v Adlešičih v Beli krajini,²⁰ nato pa vse do leta 1940 v krajih, kjer je živelo revno kmečko prebivalstvo, najbolj potrebno pomoči. Zasedba Avstrije je povzročila, da so začeli prirejati tako imenovane narodnoobrambne tabore. Na njih se je zbirala slovenska mladina in manifestirala svoj patriotizem. Na univerzi sami je prišlo ob tem dogodku do združitve vseh študentskih društev v meddruštvenem študentskem odboru, ki je izdal razglas²¹ s pozivom javnosti, naj sledi mladini. Vendar je že kmalu zaradi ovir, ki so jih delali klerikalni stražarji, odbor razpadel in vsako društvo je delalo samostojno. Tabori, ki so jih nato prirejali, so poleg že omenjene vsebine zadobili značaj narodnoobrambnih akcij med slabo poučenim in nacionalno ogroženim prebivalstvom severovzhodne Slovenije in Kočevske.

¹⁶ Alenka Nedog, Antifašistično in narodnoobrambno gibanje študentov pred vojno. Naši razgledi, 19. julija 1959 (dalje navajam Nedog, Antifašistično in narodnoobrambno gibanje), stran 332.

¹⁷ Miroslav Luštek, Napredna študentska mladina v zadnjih letih pred vojno. Ljubljana v ilegali I (dalje navajam, Luštek, Napredna študentska mladina), stran 168.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Kremenšek, Študentska društva, stran 105.

²⁰ Luštek, Napredna študentska mladina, stran 169.

²¹ Nedog, Antifašistično in narodnoobrambno gibanje, stran 333.

Skojevci so tako bili pobudniki kot soudeleženci teh akcij; povsem v skladu s partijsko politiko ob ustanovitvi KPS in KPH leta 1937 pomenjajo narodnoobrambni tabori ob nevarnosti za Slovence kot narod specifično obliko delovanja in sodelovanja naprednih mladinskih skupin, predvsem pa dokazujejo, da so se zavedali mesta, vloge in pomena nerešenega narodnega vprašanja pri Slovencih.

Prizadevanja po prodoru v organizacije, kjer so klerikalni študenti trdno držali pozicije, so se uspešno razvijala. Demokratična fronta je neprestano rastla, nacionalisti so bili prešibki, da bi mogli resneje ogroziti močnejše klerikalce in komuniste in tako je v Akademski akciji za spolnitev univerze prišlo januarja 1939 do poraza klerikalnih študentov. V Slovenskem klubu so si komunisti po ostrih in prepričevalnih razpravah²² (Boris Kraigher in Boris Ziherl) pridobivali vedno večjo vlogo. In prav Slovenski klub je ob volitvah v odbor Akademске akcije v koaliciji z nacionalisti dobil po treh letih večino nad klerikalci.²³

Docela nova okolnost je nastopila z okupacijo Češke in Moravske marca 1939. Tedaj je prišlo do verjetno edinega zares enotnega nastopa vse študentske mladine. Narodnoobrambno delo je dobilo veliko smiselno priznanje in študentje so se že naslednjega dne po okupaciji Češke in Moravske ob grozeči severni nevarnosti združili v Narodno-akademski blok (NAB). V tem trenutku se je mladina v interesu narodne solidarnosti odrekla vsem medsebojnim trenjem²⁴ ter se lotila številnih akcij; najvažnejša je bila ustanovitev akademske strelske legije, razni tečaji za prvo pomoč itd. Vendar je to dejanje del klerikalnih in del nacionalnih študentov opozorilo na nesporno dejstvo, da namreč prednjači v bloku Slovenski klub in da nikakor ne bodo mogli prevzeti vodstva; zato so že 5. maja 1939 — ob vse večjem opredeljevanju študentov za širši ljudskofrontovski program KP — izstopila klerikalna društva Danica, Klaidivo, Straža in Savica.²⁵ Novembra jim je sledila še ekstremna ljotičevska Edinost.²⁶ Tako so ostali v NAB levičarski Slovenski klub, krščanskosocialistična Zarja in liberalna Jugoslavija.²⁷ Njihovo delo je potekalo v nadaljnjem organiziranju narodnoobrambnih taborov, pritegovanju srednješolske mladine, skavtskih organizacij itd. Rezultat tega pa je bil vedno bolj se krhajoč položaj liberalcev; za disidente v »Jugoslaviji« so klerikalci trdili, da se v njej uspešno širi marksistični vpliv, za Zarjo pa je moč trditi, da so se ji ob tedanji slovenski nacionalni ogroženosti zdela ideološka trenja manj pomembna. Pomembna posledica te ločitve je v tem, da je gibanje začelo dobivati vse bolj protifašistični značaj, saj odslej naprej niso bili več potrebni kompromisi z delom klerikalcev in liberalcev. Porast simpatij med širšimi sloji za KP se kaže ob raznih akcijah kot npr. ob pobiranju podpisov za Društvo prijateljev SZ, za izpuščitev španskih borcev itd. Vse te množične akcije so privedle Slovenski klub v neprijeten položaj posebno aprila 1940 ob odhodu delegatov na mirovni kongres v Beograd.²⁸ To je bila usklajena akcija beograjskih, zagrebških in ljubljanskih protifašističnih študentov. Ob njej je Straža v viharju pozvala

²² Luštek, *Studentsko napredno gibanje*, stran 170.

²³ Kremenšek, *Studentska društva*, stran 124.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Kremenšek, *Studentska društva*, stran 125.

²⁶ Luštek, *Napredna študentska mladina*, stran 175.

²⁷ Nedog, *Antifašistično in narodnoobrambno gibanje*, stran 333.

²⁸ Luštek, *Napredna študentska mladina*, stran 176.

mladino na polarizacijo proti komunistični mladini.²⁹ Klerikalni stražarji niso pričakali delegatov samo s kamni in pretepi, marveč so s pomočjo policije manifestacijo ob odhodu delegatov tudi razbili in ustanovili protikomunistično fronto, v katero je takoj vstopila tudi Edinost in zborashi. Sledile so aretacije delegatov, dokler ni rektorat na pritisk policije oktobra 1940 zagrozil z razpustom Slovenskega kluba, kolikor ne bodo iz njega pometali vseh komunistov.³⁰ Kmalu zatem so vodstvo Slovenskega kluba pozaprlji zaradi kritike jugoslovanske zunanje politike, še prej, septembra 1940, pa razpustili tudi društvo naprednih študentk Dom visokošolk.

Kljub vsem grožnjam se je delo Slovenskega kluba nadaljevalo v manifestiranju prijateljstva do SZ, dokler ni prišlo do pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu. Slovenski klub je tedaj organiziral skupaj s srednješolsko mladino demonstracije. Dne 26. marca 1941 so se Slovenski klub, Zarja in levo krilo Jugoslavije sporazumeli za demonstracije, ki so se naslednjega dne ob novici o prevratu v Beogradu sprevrgle v manifestacije. Pred napadom na Jugoslavijo je 3. aprila protifašistična mladina objavila zadnji razglas pred vojno, v katerem je izrekla svojo pripravljenost na obrambo domovine,³¹ ki jo je tudi dokazala s formiranjem prostovoljske legije 2000 članov. V njej je bil celotni Slovenski klub. Podala se je proti Zagrebu, kjer jo je zatekel razpad Jugoslavije.

X X X

Poskus SKOJ in partije po prodoru med mladinske, predvsem srednješolske vrste, ki se je tako uspešno začel z Mladimi poti, ob prekinitvi izhajanja lista, nikakor ni prenehal. Resda z Mladino, ki je začela izhajati februarja 1937 kot naslednica Mladih poti v Kranju, išče širše organizacijske osnove za delo z mladinskimi organizacijami drugih smeri, SKOJ zaradi prepovedi izhajanja lista ni uspel.³² Toda ob rezultatih v Mariboru, ko je srednješolska mladina v obdobju 1936—1937 ostala enotna, je SKOJ dosegel lepe uspehe s prodorom na mariborsko gimnazijo, učiteljišče, trgovsko akademijo, deloma na realko in celo na meščanske šole.³³ Sploh je možno trditi, da je srednješolsko napredno in protifašistično gibanje imelo najmočnejšo oporo na Štajerskem, kjer je, vzvode svojemu delovanju našlo v svojstvenih nacionalnih okoliščinah ob prisotnosti močne nemške manjšine. Tako je bila npr. baza za širše delovanje srednješolske mladine v obdobju 1935—1938 v Šoštanju sokolsko društvo,³⁴ v prostorih katerega so bile legalne protifašistične akcije, literarni večeri s to ostjo in podobno. Pri organizaciji le-teh je levji delež nosila domača napredno usmerjena srednješolska mladina, značaj teh akcij je bil mnogokrat narodno-obramben zaradi nemške agitacije ob »anšlusu« in zasedbi Češke in Moravske.³⁵ Bojkotirali so nemška podjetja in trgovine v Celju.³⁶ Prek gojenja različnih športov se je v napredno gibanje pod vodstvom SKOJ vključilo mnogo

²⁹ Nedog, Antifašistično in narodnoobrambno gibanje, stran 333.

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam.

³² Mapa: Izjave o delu v SKOJ pred vojno (Jože Jan, stran 1). Hrani Alenka Nedog v IZDG. (Dalje navajam Mapa: Izjave o delu SKOJ.)

³³ Mapa: Izjave o delu SKOJ (Maks Gašperšič, stran 6).

³⁴ Zapisnik o delu SKOJ in mladine pred vojno in v letu 1941 v Celju (dalje navajam Zapisnik o delu SKOJ), arhiv IZDG, stran 6.

³⁵ Zapisnik o delu SKOJ, stran 8.

³⁶ Zapisnik o delu SKOJ, stran 17.

mladih sokolov, pa tudi klerikalne mladine od leta 1938 dalje,³⁷ prirejali so izlete z večjim številom udeležencev, na katerih so skojevci poudarjali pomen boja proti hitlerizmu; izvrševali so akcije npr. v Sentjurju proti hitlerjancem³⁸ itd.

V delovanju mladine, ki je navezovala neposredne stike z Ljubljano, je opaziti povečano zanimanje za sodelovanje in dopisovanje v Slovensko mladino, ki je začela izhajati junija 1938. Smernice mladinskega delovanja, ki jih je nakazala v pomladanskih mesecih leta 1939, je zasnovala na podlagi zagovarjanja enotnosti mladine zaradi njenih lastnih interesov. Razcepljena v različne politične skupine, se je mladina borila med seboj, namesto za sebe; to se mora, po njenih besedah, nehati, nastopiti je treba složno v obrambo mladinskih pravic. Pri tem ni njena skupna ali razdvajajoča parola skupna ideologija, marveč — skupni program.³⁹ Delo okoli Slovenske mladine je prekinila januarja 1940 aretacija somišljenikov.⁴⁰ Kmalu zatem je prenehala izhajati in namesto nje so mladinci začeli izdajati Srednješolca konec leta 1940, ki je izšel dvakrat. Med najpomembnejšimi sodelavci teh listov je bil Karel Destovnik, kasneje v partizanih padli pesnik Kajuh, ki je v dopisovanju z urednikom Slovenske mladine prijateljem Kostjo Nahtigalom, zapisal preroške besede. Sodim, da so najlepše izrečena resnica o alienirani mladini pred začetkom vojne, ki z vso svojo gorečo dejavnostjo ni napovedovala le svoje strateške želje po enakopravni vključitvi v svet, marveč tudi svojo trdno odločnost izbojevati si to svojo osnovno človeško pravico: »Res, Kostja! bili se bomo in to bo sladek boj, kajti vedel boš, za koga se biješ, komu boš s krvjo gnojil zemljo. Kostja, po burjah pridejo lepi in jasni dnevi. In tokrat bodo vstali tudi nam, ki nismo od tega sveta.«⁴¹ Karel Destovnik je izhajal iz krogov Šaleške doline, ki so leta 1938 organizirali in poslušali literarni večer, ki se je sprevrgel — ob sodelovanju najvidnejših naprednih slovenskih pisateljev in pesnikov — v narodno manifestacijo, potrjujočo enotnost severnih Slovencev.⁴²

Položaj je bil poleti 1939 med srednješolsko napredno mladino že toliko zrel, da je SKOJ mogel organizirati v prvih dneh avgusta vseslovensko srednješolsko konferenco na Osredku nad Krškimi,⁴³ v obliki sestanka poverjenikov Slovenske mladine. Določila je merila nadaljnjemu delu med srednješolci, med tistimi, ki bi se naj zavestno odločili za obrambo interesov mladine — skratka priboriti ji lepšo bodočnost. Njen glavni sovražnik je fašizem, v boju proti njemu se mora povezati z delavsko mladino in delavstvom nasploh. Kako to izpeljati: najboljši način je poiskati stike z drugo mladino na igriščih, v študijskih krožkih, umetnostnem in kulturnem življenju ter ta prizadevanja s socialnim humanizmom izrabiti za boj zoper vpliv fašističnega barbarstva. Nakazala je problem pridobivanja kadrov ter možnosti, ki jih ima napredna mladina s prodiranjem v različne organizacije kot so ferialni savez, sokolska društva, fantovski odseki katoliške mladine, Rdeči križ, gozdovniki in skavti ter druge. Za mladino, ki je že neposredno vključena v fašistične skupine, je bilo potrebno

³⁷ Zapisnik o delu SKOJ, stran 19.

³⁸ Zapisnik o delu SKOJ, stran 26.

³⁹ Slovenska mladina, februar-marec 1939, stran 84.

⁴⁰ Mapa: Srednješolska organizacija SKOJ pred vojno (Milan Kerin, stran 3) (dalje navajam Srednješolska organizacija SKOJ). Hrani Alenka Nedog v IZDG.

⁴¹ Korespondenca Karel Destovnik Kajuh - Kostja Nahtigal, pismo z dne 24. marca 1939. Arhiv IZDG.

⁴² Slovenska mladina, november 1938, stran 29.

⁴³ Referat Zvonka Sagadina na vseslovenski konferenci srednješolcev v Krškem; Mapa: Srednješolska organizacija SKOJ.

poiskati takšne oblike prepričevanja, s katerimi jih bo še možno pravočasno odvrniti od zločinskih voditeljev. Samo enotna mladina bo v boju proti sovražniku — fašizmu jamstvo njene zmage in končne zmage vsega naprednega človeštva.

Sicer ni povsod v Sloveniji srednješolsko gibanje enako napredovalo; očitno pa je imelo velike uspehe npr. v Ptujju, kjer so na gimnaziji leta 1940 ob spodrseljajih šolskih oblasti v vodenju šole mogli ustvariti enotni blok skojevcev, večine članov Šokola in Slovenske dijaške zveze. Na meddruštvenem občnem zboru maja 1940 so izvolili vodstvo s komunisti na čelu; ne glede na to, da je bil odbor že po enem tednu razpuščen na pritisk šolskih oblasti, pa je ilegalno obstajal vse do aprila 1941.⁴⁴ V Mariboru je npr. prišlo ob podpisu pakta marca 1941 do srednješolskih demonstracij.⁴⁵ V Šentjurju pri Celju pa so ob začetku vojne vsi skojevci šli med dobrovoljce; kasneje so jih Nemci večino polovili.⁴⁶ Na Dolenjskem oziroma v Novem mestu so srednješolci imeli krožek, povezan z novomeškimi študenti v Zagrebu, in člane, ki so jih zalagali z nemško marksistično literaturo. Marksisti so v letu 1936 vplivno prevladali v dijaškem društvu Prosveta, ki je po letu 1938 prirejala predavanja iz marksistične klasike in zgodovine socializma. Odbor Prosvete je leta 1939 bil že skoraj povsem marksističen. Akcije kurjenja kresov ob 1. maju in 7. novembru so bile do leta 1936 zunanja oblika te dejavnosti, med novomeškimi gimnazijci pa so v soglasju s profesorji razpečevali leta 1940—1941 tudi Srednješolca.⁴⁷

V Prekmurju je predstavljal jedro naprednega dela v letu 1936 klub prekmurskih akademikov, ki se je opredelil za svetovnonazorsko svobodo, za odločno slovensko narodno stališče, za demokratično in socialno čustvovanje.⁴⁸ Vsekakor je v tem takrat enem najbolj zaostalih slovenskih predelov bila mlada prekmurska inteligenca tista, ki je bila obvezana navezati stike z mladimi sezonskimi delavci in kmečko mladino, dvigati narodno zavest in pritegniti vso mladino v mladinsko gibanje ter poživiti delo vseh organizacij, kjer mladina dela — ob upoštevanju nazorske svobode.⁴⁹ Tako je tudi tu SKOJ leta 1939 kot drugod v Sloveniji med srednješolsko in drugo mladino skušal dvigniti val protifašističnega gibanja.

Svojevrstno je bilo delo skojevcev med kmečko mladino, organizirano v podružnici liberalne stranke za podeželje, Društvu kmečkih fantov in deklet. To društvo se je sredi tridesetih let uspešno upiralo težnjam vodstva liberalne stranke po določanju politične linije v društvu. Ne glede na vzroke, spričo katerih je DKFD uspelo obdržati neodvisen oziroma avtonomen položaj, pa je prav to pomenilo KP in SKOJ razlog več, da sta že zgodaj skušala svoj vpliv razširiti med kmečko mladino. Do prvih poskusov organiziranega vpliva komunistov v DKFD je prišlo že v letih 1934/35, vendar se je vpliv povečal v znatni meri šele z začetki snovanja mladinskega ljudskofrontovskega gibanja.⁵⁰ Jasno, da je bilo DKFD najbolj zasidrano v pretežno kmečkih predelih, med njimi pa so prednjačili Savinjska dolina, ljubljanska in novomeška okolica, bohinjski kot in spr-

⁴⁴ Mapa: Izjave o delu SKOJ (Mitja Vošnjak, stran 1).

⁴⁵ Mapa: Izjave o delu SKOJ (Mladinsko levičarsko gibanje v Mariboru, stran 5).

⁴⁶ Zapisnik o delu SKOJ, stran 26.

⁴⁷ Popravki in dostavki k zapisniku o delu mladinske organizacije in SKOJ v Novem mestu 1937—1941. Arhiv IZDG.

⁴⁸ Mladi Prekmurec, januar-februar 1939, stran 89.

⁴⁹ Mladi Prekmurec, januar-februar 1939, stran 109—111.

⁵⁰ France Hočevar, izjava o delovanju organizacije ZKFD (dalje navajam Hočevar, izjava o delovanju). Zapis z dne 12. avgusta 1958. Hrani Alenka Nedog v IZDG.

va le deloma Prekmurje.⁵¹ Že ob akciji privržencev Mladih poti je sodelovanje z DKFD bilo uspešno in povzročilo v vodstvu zaskrbljenost glede na odnos oblasti do DKFD. Ker je že tedaj bilo v vodstvu v glavnem odboru nekaj komunistov, je prihajalo do sporov in razhajanj, vendar je predsedniku Kronovški kljub prizadevanjem levičarjev uspelo obdržati vajeti v rokah.⁵² Tako je na II. redni seji v Celju februarja 1936 z izjavo vodstvo DKFD dokazovalo le svoj kulturno-prosvetni značaj brez političnih ambicij. Neposredno je odgovorilo, da ni nikogar izmed svojih članov pooblastilo vstopiti v konzorcij kakšnega političnega lista (Mlada pota!) in zavrnilo vsa sumičenja, da so se vanj vrinili ljudje s komunističnimi težnjami, hkrati pa je pozvalo k izključitvi vseh ljudi s takšnimi in podobnimi ambicijami.⁵³ Vendar je prav položaj v DKFD pomenil ugodno priložnost za KP in SKOJ, zakaj v njem je bilo članstvo, ki se je hotelo odtegniti kompromitirani politiki JNS; s svojim poudarjanjem kmečkega pokrepla je iskalo možnosti za izvedbo svojega socialnega programa. Tako je predstavljalo ugoden teren za kovanje delavsko-kmečkega zavezništva.⁵⁴ Vedno uspešnejše delovanje komunistov v GO DKFD je v letu 1938 že pripeljalo do odločilnejših preokretov, ki so tudi ta del kmečke mladine vodili v tabor protifašistične mladine. Ob priključitvi Avstrije k Nemčiji so z resolucijo⁵⁵ potrdili potrebo po krepitvi slovenske narodne zavesti, zavesti pripadnosti k skupnosti jugoslovanskih narodov in potrebo po čim tesnejšem sodelovanju vseh slovenskih organizacij v narodnoobrambne namene, ki naj — pridržujoč si tudi vnaprej posebnost svojih pogledov — v skupnem delu prikažejo enotnost narodne volje. Če je vpliv komunistov prevladoval v akademski sekciji DKFD — društvu Njivi, za kar ga je banska uprava že oktobra 1937 razpustila,⁵⁶ je glede njihovega vpliva in mest v pododborih opaziti, da so močnejši v Beli krajini, Prekmurju, okolici Novega mesta, bohinjskem kotu, ljubljanski okolici, okoli Vrhnike,⁵⁷ Savinjska dolina je bila bolj pod Kronovškovim vplivom. Narodnoobrambno gibanje je v letih 1938, predvsem pa leta 1939, še pospešilo večanje vpliva partije oziroma SKOJ, saj so npr. v pododborih DKFD skoraj povsod po že omenjenih predelih začeli delovati člani KP; tako je njen prodor uspel tudi množično,⁵⁸ ne le na vrhu, in iz tega je mogla pripraviti teren za popolni prevzem DKFD leta 1941 v svoje roke. Prodor po manjših krajih Slovenije je bil že tolikšen, da so oblasti v strahu pred prevelikim porastom komunističnega vpliva na podeželju v jeseni 1939 prepovedale ustanavljati v manjših krajih nove pododbore DKFD.⁵⁹ Boj za prevlado v GO se je zaostril v času neposredno pred vojno, ko si je Kronovšek, ki je vedel za vpliv komunističnih članov, hotel s snujočim štabom na terenu znova utrditi položaj.⁶⁰ Boj za usmeritev DKFD in prevlado v njem se je nadaljeval še med okupacijo, končal pa se je tako, da je partiji pozimi 1941/42 uspelo — z izključitvijo nasprotujočih — vključiti društvo kot celoto v OF in SKOJ.⁶¹

⁵¹ Mapa: Izjava o delu SKOJ (Mira Tomšič-Vlasta, stran 2).

⁵² Hočevar, izjava o delovanju, stran 2.

⁵³ Gruda 1936, I-II. Izjava druge redne seje v Celju, 23. februarja 1936, stran 26.

⁵⁴ Hočevar, izjava o delovanju (dodatek), stran 2.

⁵⁵ Resolucija GO DKFD v Celju, 15. maja 1938. Gruda 1938, stran 136.

⁵⁶ Štefan Kuhar, Zveza kmečkih fantov in deklet ter partija, stran 11. Tipkopis v arhivu IZDG.

⁵⁷ Stane Skrabar, izjava 24. julija 1958 o delu v DKFD, stran 6. Hrani Alenka Nedog v IZDG.

⁵⁸ Hočevar, izjava o delovanju, stran 4.

⁵⁹ Zbirka dok. iz arhiva GO DKFD, Arhiv CK ZKS.

⁶⁰ Ferdo Godina, Pripombe k izjavam F. Hočevarja in S. Skrabarja o delu ZKFD, stran 2. Hrani Alenka Nedog v IZDG.

⁶¹ Glej opombo 58.

SKOJ si je prek mladinskega gibanja prizadeval v to povezovanje vključiti tudi delavsko in vajensko mladino. Predvsem pri prvi ni ugotoviti večjih uspehov, to pa zato, ker se je mladinsko delavsko gibanje vezalo neposredno na KP in sindikate, na delavske akcije itd. Sicer pa vprašanje zahteva podrobno preučitev.

Mirovno, narodnoobrambno, predvsem pa protifašistično gibanje v celoti napredne slovenske mladine se je izkazalo kot sila, ki je pregnetla mlade ljudi, da so ob napadu na Jugoslavijo prvi začeli z oboroženim odporom. Prizadevanje KPJ in SKOJ po prodoru v mladinske frakcije meščanskih strank in društev, vzporedno ko je potekal v strankah samih proces diferenciacije, je pripeljalo do sprememb v slovenskem političnem in javnem življenju, ki daje široko osnovo za ustanovitev OF in mladinske OF ter boja slovenskega naroda pod njenim okriljem in vodstvom KPJ, kar je v evropskem okviru edina uspešna izpeljava načela ljudske fronte.

THE UNITING OF THE SLOVENE YOUTH IN THE ANTIFASCIST FRONT IN THE YEARS 1936—1941

Summary

The treatise describes the activities of KPJ (the Communist Party of Yugoslavia) and its youth organisation SKOJ (League of the Communist Youth of Yugoslavia) to gain influence among the Slovene youth. New tendencies in the activities of KPJ and SKOJ can be noticed from 1934 onwards. New directions for the organization of the youth movement were given at the 4th state conference of SKOJ in September, 1935, when the process of the reorganization of SKOJ, after it had been broken up during the dictatorship, was completed. It was also at this conference that Boris Kidrič pointed out that the main task of SKOJ was to make its influence felt in syndicates and legal mass organizations. In November, 1935, following these directions, SKOJ in Slovenia started issuing its publication »Mlada pota« (The Paths of the Young) and made contacts with the Christian socialist and nationalist syndicates, the Society of Young Farmers, and students. In April, 1937, the Party conference at the University proclaimed that the Slovene academic youth demand that the divided Slovene territory be united. With the annexation of Austria to the Third Reich the youth started organizing national defense meetings, of which members of SKOJ were either the initiators or the participants. In January, 1939, the Slovene Club at the University, in coalition with the nationalists, triumphed over the clericals. With the occupations of Czechoslovakia came the first unanimity of action of the students who were united in the National Academic Bloc, from which the clerical societies and the supporters of Ljotič had already withdrawn in May. The Slovene Club also took part in the action for collecting signatures for the Society of Friends of the Soviet Union. When Yugoslavia joined the Triple Pact, the Club organized demonstrations. At the outbreak of the war it formed a legion of 2000 volunteers.

The second part of the treatise describes the progressive orientation of the secondary school and working-class youth all over Slovenia.